

UDK 27-277.2:2-675
Pregledni članak
Primljeno: 13. 1. 2011.
Prihvaćeno: 19. 5. 2011.

VERBUM DOMINI – RIJEČ GOSPODNJA PRIKAZ POSTSINODALNE POBUDNICE PAPE BENEDIKTA XVI.

Anto POPOVIĆ

Franjevačka teologija – visokoškolska ustanova Franjevačke provincije Bosne Srebrene
Aleja Bosne Srebrene 111, BiH – 71 000 Sarajevo
anto.popovic@gmail.com

Sažetak

Članak prikazuje apostolsku postsinodalnu pobudnicu pape Benedikta XVI. *Verbum Domini – Riječ Gospodnja* koja je objavljena 11. studenoga 2010. godine i artikuliran je u četiri dijela. U prvom dijelu izložen je proces nastanka postsinodalne pobudnice *Verbum Domini*: od saziva i pripreve XII. sinode biskupa (2006. – 2008.), preko zaključaka sinode (2008.), do same pobudnice pape Benedikta XVI. (2010.). Iako se može govoriti o kolektivnom autorstvu tog dokumenta, ipak su jasno prepoznatljiva obilježja individualnog autorstva pape Benedikta XVI.

U drugom dijelu članka kratko su i faktografski opisani glavni dijelovi dokumenta, zatim teološko značenje naziva *Verbum Domini* i nabrojeno je sedam ciljeva pobudnice. Treći dio članka je najopsežniji i donosi selektivni prikaz najvažnijih tvrdnji dokumenta. Najviše prostora posvećeno je dijaloškoj naravi biblijske objave i hermeneutičkim smjernicama (prvi dio pobudnice) kao i liturgijsko-eklezijalnom kontekstu Riječi Božje (drugi dio pobudnice).

U zaključnom vrjednovanju (četvrti dio članka) istaknuta je specifična teološka i hermeneutička perspektiva postsinodalne pobudnice kao i doprinos pobudnice liturgijsko-sakramentalnoj aktualizaciji i globalnoj, evangelizacijskoj inkulturaciji Riječi Božje.

Ključne riječi: *Verbum Domini*, Riječ Božja, dijaloška objava, hermeneutika, nadahnuće i istina Svetoga pisma, Biblija i liturgija, međureligijski dijalog.

1. Nastanak dokumenta

Proces nastanka apostolske postsinodalne pobudnice pape Benedikta XVI. *Verbum Domini – Riječ Gospodnja*¹ imao je više faza.

a) *Odabir teme biskupske sinode*. Prije završetka XI. sinode biskupa, koja je održana 2. – 23. listopada 2005. godine, zatraženo je od sinodalnih otaca da predlože tri teme za sljedeću, XII. biskupsku sinodu. Predložene su teme bile različite, iako se znatan broj prijedloga odnosio na Riječ Božju. Potom je generalno tajništvo sinode biskupa, po nalogu pape Benedikta XVI., kako to predviđa *Ordo Synodi Episcoporum*, zatražilo od biskupskih konferencija (113), istočnih katoličkih Crkava *sui iuris* (14), dikasterija Rimske kurije (14) i Unije redovničkih poglavara (10) da za sljedeću biskupsku sinodu predlože tri teme koje smatraju važnima.² U pristiglim odgovorima najčešće je bila predlagana Riječ Božja. Papa je prihvatio ovaj prijedlog većine univerzalnog episkopata i 6. listopada 2006. godine najavio temu XII. biskupske sinode: »Riječ Božja u životu i poslanju Crkve«.

b) *Lineamenta*. Potom se Redovito vijeće generalnog tajništva sinode biskupa sastalo dva puta u mjesecu listopadu 2006. godine, zatim u siječnju 2007. godine, i uz pomoć eksperata, razradilo nacrt i sadržaj *Lineamenta (Smjernice)*, dokumenta koji je 25. ožujka 2007. godine potpisao nadbiskup Nikola Eterović, glavni tajnik biskupske sinode, a javnosti je bio predstavljen 27. travnja 2007. godine.³

Taj dokument (*Lineamenta*, br. 1-34 + 132 bilješke) bio je artikuliran u tri poglavlja: »Objava, Riječ Božja, Crkva« (prvo poglavlje); »Riječ Božja u životu Crkve« (drugo poglavlje) i »Riječ Božja u poslanju Crkve« (treće poglavlje). *Lineamenta* su kratko izložila *status quaestionis* teme biskupske sinode, s ciljem potaknuti raspravu o temi na razini univerzalne Crkve. U tu svrhu su poslije svakog poglavlja bila donesena u dodatku detaljna pitanja vezana uz temu koju je obradilo prethodno poglavlje. Dokument je preveden na osam jezika i poslan je kolegijalnim tijelima (biskupskim konferencijama, istočnim

¹ BENEDIKT XVI., *Esortazione apostolica postsinodale Verbum Domini*, Città del Vaticano, 2010. Postoji također hrvatsko izdanje ovog dokumenta: BENEDIKT XVI., *Verbum Domini – Riječ Gospodnja*, Zagreb, 2011.

² Upit je upućen početkom 2006. godine, a odgovori su trebali stići do 1. lipnja iste godine. Redovito vijeće generalnog tajništva biskupske sinode pregledalo je pristigle odgovore 1. i 2. lipnja 2006. godine. Redovito vijeće biskupske sinode sastavljeno je od petnaest članova, od kojih dvanaest biraju članovi biskupske sinode između sebe, a tri člana imenuje Papa. Usp. *Ordo Synodi Episcoporum*, art. 13, § 2.

³ Usp. *Lineamenta per la XII Assemblea generale ordinaria del sinodo dei vescovi*, u: *Il Regno – Documenti*, 52 (2007.) 9, 257-274.

katoličkim Crkvama *sui iuris*, dikasterijima Rimske kurije i Uniji redovničkih poglavara), koja su trebala poslati odgovore na postavljena pitanja do mjeseca studenog 2007. godine.

c) *Instrumentum laboris*. Vijeće biskupske sinode je na temelju analize pristiglih odgovora i uz pomoć eksperata izradilo dokument, tzv. *Instrumentum laboris*, koji je poslužio kao radni tekst XII. redovitog generalnog zasjedanja biskupske sinode. *Instrumentum laboris* je potpisan 11. svibnja 2008. godine, javnosti je predstavljen 12. lipnja 2008. godine, a sastojao se od triju dijelova (br. 1-60 + 113 bilješki) koji su bili artikulirani u osam poglavlja.⁴

d) *Doktrinarni temelj*. Dokumenti koji su pripremali rad sinode na poseban se način oslanjaju na dogmatsku konstituciju *Dei Verbum*, jednu od četiriju konstitucija Drugoga vatikanskog koncila, koja je u postkoncilskom razdoblju snažno utjecala na promicanje i obnovu biblijske vjere, na biblijska istraživanja, na biblijski apostolat, kao i na naviještanje i svjedočenje Riječi Božje. U doktrinarnom dijelu ovih dokumenata uvaženi su i drugi koncilski dokumenti (*Sacrosanctum Concilium*; *Lumen gentium*; *Gaudium et spes*). Izravno s temom biskupske sinode povezani su i dokumenti Papinske biblijske komisije *Tumačenje Biblije u Crkvi i Židovski narod i njegova Sveta pisma u kršćanskoj Bibliji*. Ovim dokumentima se pridružuje autoritet *Katekizma Katoličke Crkve* i *Komendij Katekizma Katoličke Crkve* kao i *Opći direktorij za katehezu*.

Posebna pozornost posvećena je dokumentima o Riječi Božjoj pojedinih papa: Pija XII., Pavla VI., Ivana Pavla II. i Benedikta XVI. kao i dokumentima dikasterija Rimske kurije iz postkoncilskog razdoblja. Za rad XII. sinode biskupa bila je važna prethodna biskupska sinoda o euharistiji (*Sacramentum caritatis* 43-46) kao i činjenica da se XII. sinoda održavala u godini apostola Pavla.

e) *Pastoralni cilj*. U razdoblju od Drugoga vatikanskog koncila do XII. biskupske sinode bilo je učinjeno mnogo na praktičnom području biblijskog pastoralna, ali je ostalo još puno toga učiniti na promicanju dubljeg poznavanja Svetoga pisma. Primjerice, dovoljno je podsjetiti da je Biblija prevedena na 2 454 jezika, a u svijetu ima oko 6 700 jezika, od toga se oko 3 000 smatra glav-

⁴ Naslovi drugog («Riječ Božja u životu Crkve») i trećeg («Riječ Božja u poslanju Crkve») dijela dokumenta zapravo su doslovno preuzeti naslovi drugog i trećeg poglavlja iz *Lineamenta*. Jedino je naslov prvog dijela *Instrumentum laboris* («Otajstvo Boga koji govori») bio modificiran u odnosu na naslov prvog poglavlja iz *Lineamenta* («Objava, Riječ Božja, Crkva»). Prvi dio ovog dokumenta (*Instrumentum laboris*) sastojao se od tri poglavlja, drugi dio se sastojao od dva, a treći dio od tri poglavlja. Usp. *Instrumentum laboris* per la XII Assemblea generale ordinaria del sinodo dei vescovi (5. - 26. X. 2008.), u: *Il Regno - Documenti*, 53 (2008.) 11, 321-349.

nim jezicima. Dakle, samo na području prevođenja Biblije potrebno je učiniti još mnogo.⁵

Stoga je *cilj sinode* bio naglašeno pastoralne naravi, tj. da se proširi i ojača prakticanje susreta s Riječju Božjom u različitim sferama života. Cilj je sinode bio da promiče ispravnu primjenu hermeneutike Pisma, da bude poticaj evangelizaciji i inkulturaciji i ohrabri ekumenski i međureligijski dijalog. Želja je mnogih biskupa bila da konačni plod sinode ne bude samo informativne naravi, nego da dodirne život i potakne na veće (plodnije) sudjelovanje u liturgiji, jer Riječ Božja je živa, djelotvorna i prodorna (usp. Heb 4,12).

f) *Dokumenti iz vremena održavanja biskupske sinode*. Dvanaesto redovito opće zasjedanje sinode biskupa održano je od 5. do 26. listopada 2008. godine. Prije rasprave o temi sinode generalni relator (kardinal Marc Ouellet) izložio je glavne momente (*Relatio ante disceptationem*)⁶ iz radnog dokumenta (*Instrumentum laboris*) kao teme koje sinoda treba produbiti. Potom su uslijedili nastupi sinodalnih otaca, a mogli su nastupiti i slušatelji i bratski delegati. Generalni relator potom je, uz pomoć posebnog tajnika i eksperata, sastavio izvještaj u koji su bili ugrađeni i naglasci iz nastupa sudionika rasprave (*Relatio post disceptationem*).⁷ Ovaj tekst je bio predmet rasprave u manjim, radnim skupinama koje su bile podijeljene prema jezicima (talijanski, francuski, engleski, njemački, španjolski i portugalski). Radne skupine formulirale su više od 250 prijedloga koji su potom objedinjeni u pedeset i pet konačnih prijedloga (*Propositiones*), o kojima su se nakon dodatne rasprave i znatnih poboljšanja članovi sinode izjasnili glasovanjem. Ti prijedlozi (*Propositiones*), koji su savjetodavne naravi, uručeni su (25. X. 2006.) papi Benediktu XVI. uz molbu da ih uzme u razmatranje pri sastavljanju postsinodalnog dokumenta koji se

⁵ Biblija je najprevođenija i najraširenija knjiga u svijetu, ali nije i najčitanija. Prema istraživanju koje je obavio GfK-Eurisko (GfK = Gesellschaft für Konsumforschung), a po narudžbi predsjednika Katoličke biblijske federacije mons. Vincenza Paglia, samo 27% Talijana, 38% Poljaka, 21% Francuza, 28% Nijemaca pročitao je ulomak iz Biblije u posljednjih dvanaest mjeseci. Većina ljudi u Njemačkoj (63%), Francuskoj (58%), Italiji (53%), Poljskoj (61%) smatra Sveto pismo teško shvatljivim. Očito je potrebna pouka koja osposobljava za eklezijalno razumijevanje Biblije. Neke od ovih podataka naveo je nadbiskup N. Eterović prigodom predstavljanja javnosti dokumenta *Instrumentum laboris* 12. lipnja 2008. godine. Usp. http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20080612_present-eterovic-frezza_it.html; Rezultate istraživanja o Bibliji koje je za Katoličku biblijsku federaciju obavio GfK-Eurisko vidi u: http://www.c-b-f.org/documents/survey_population_general.pdf: »Survey on relationship with the Scriptures in some countries«.

⁶ Usp. *Relazione ante disceptationem* del card. Marc Ouellet, arcivescovo di Québec, u: *Il Regno – Documenti*, 53 (2008.) 19, 593-606.

⁷ Usp. *Relazione post disceptationem* del card. Marc Ouellet, u: *Il Regno – Documenti*, 53 (2008.) 19, 616-630.

općenito naziva apostolska postsinodalna pobudnica i biva upućena cijeloj Katoličkoj crkvi.⁸

Dan prije završetka rada (24. X. 2008.) biskupska sinoda je uputila *Zaključnu poruku narodu Božjemu* (br. 1-15), koja je sadržavala četiri poglavlja (I. Glas Riječi: objava /br. 1-3/; II. Lice Riječi: Isus Krist /br. 4-6/; III. Kuća Riječi: Crkva /br. 7-10/; IV. Putovi Riječi: poslanje /br. 11-15/).⁹

g) *Ugrađivanje prethodnih dokumenata u konačni tekst Verbum Domini*. Sve te dokumente koji su nastali u procesu pripreme biskupske sinode (*Lineamenta; Instrumentum laboris*) i za vrijeme samog zasjedanja sinode biskupa (*Relatio ante disceptationem* i *Relatio post disceptationem; Zaključna poruka; Propositiones*) Papa je integrirao u apostolsku postsinodalnu pobudnicu *Verbum Domini*.

Po samoj naravi prethodnih dokumenata sasvim je razumljivo da je Papa najviše pozornosti posvetio prijedlozima (*Propositiones*), koji su mu uručeni na kraju rada biskupske sinode. Svaki od pedeset i pet »prijedloga« citiran je najmanje jedanput u *Verbum Domini*, a neki »prijedlozi« citirani su u više brojeva postsinodalne pobudnice.¹⁰

h) *Papin osobni doprinos* nisu samo njegovi brojni nastupi iz vremena njegova pontifikata, tj. od 19. travnja 2005. godine pa do datuma potpisivanja po-

⁸ *Propositiones* su svrstane u tri dijela. Prvi dio naslovljen je »Riječ Božja u vjeri Crkve« (br. 3-13). Drugi dio naslovljen je »Riječ Božja u životu Crkve« (br. 14-37) i treći dio je naslovljen: »Riječ Božja u poslanju Crkve« (br. 38-54). Dvije *propositiones* su u »uvodu« (br. 1-2) i jedna u »zaključku« (br. 55). Usp. Le 55 proposizioni della XII Assemblea generale ordinaria del Sinodo dei vescovi, u: *Il Regno – Documenti*, 53 (2008.) 19, 643-656.

⁹ Usp. Messaggio del Sinodo dei vescovi al popolo di Dio, u: *Il Regno – Documenti*, 53 (2008.) 19, 636-642.

¹⁰ Tako primjerice *propositio* br. 14, koja je naslovljena »Riječ Božja i liturgija«, citirana je u pet brojeva postsinodalne pobudnice (*Verbum Domini* 58, 66, 68, 69, 71); isto tako *propositio* br. 38, koja je naslovljena »Misijska zadaća svih krštenih« citirana je u pet brojeva (VD 94, 95, 96, 97, 105); četiri puta citirana je *propositio* br. 4, koja je naslovljena: »Dijaloška dimenzija objave« (VD 14, 22, 24, 25); tri puta su citirane *propositiones* br. 26: »Proširiti perspektive sadašnjeg egzegetskog istraživanja« (VD 31, 34, 35); br. 30: »Biblijski pastoral« (VD 73, 84, 94) i br. 55: »Marija, Mater Dei et Mater fidei« (VD 27, 28, 88); dva puta su citirane *propositiones*: br. 3: »Analogija Verbi Dei« (VD 7, 17); br. 8: »Riječ pomirenja i obraćenja« (VD 61, 102); br. 11: »Riječ Božja i ljubav prema siromasima« (VD 103, 107); br. 21: »Riječ Božja i male zajednice« (VD 73, 85); br. 23: »Kateheza i Sveto pismo« (VD 72, 74); br. 25: »Potreba dviju razina u egzegetskom istraživanju« (VD 32, 34); br. 29: »Teškoće čitanja Staroga zavjeta« (VD 39, 42); br. 33: »Biblijska formacija kršćana« (VD 75; 84); br. 40: »Riječ Božja i liturgijska umjetnost« (VD 68, 112). *Lineamenta* br. 23: »Riječ Božja u evangelizaciji i katehezi« citiran je u VD 111. Tri broja iz *Instrumentum laboris* (br. 27: »Crkva se rađa i živi iz Riječi Božje«; br. 9: »Riječ Božja kao višeglasna pjesma«; br. 56: »Međureligijski dijalog«) citirana su u *Verbum Domini* (br. 3, 7, 114). *Relatio ante disceptationem*, I citirana je jedanput u *Verbum Domini*, 6. Tri puta je citirana *Relatio post disceptationem* (br. 12, 36, 11) u pobudnici *Verbum Domini* (br. 24, 46, 51). *Zaključna poruka* (br. 4-6, 5, 6, 9, 12, 11) citirana je šest puta u *Verbum Domini* (br. 12, 18, 52, 87, 97, 113).

budnice, tj. 30. rujna 2010. godine, uključujući izlaganje za vrijeme održavanja sinode (14. X. 2008.) kao i propovijedi na početku i završetku sinode, nego je njegov doprinos i osobno teološke naravi, a što je zamjetno između ostalog i u Papinu citiranju velikih teologa patristike i skolastike.¹¹

Apostolska postsinodalna pobudnica *Verbum Domini* plod je, dakle, kolektivnog autorstva, ali je konačni oblik pobudnici dao individualni lik pape Benedikta XVI. Papa je potpisao dokument 30. rujna 2010. godine, a predstavljen je javnosti 11. studenoga 2010. godine.

2. Glavni dijelovi, naslov i cilj dokumenta

a) *Glavni dijelovi*. Postsinodalna pobudnica *Verbum Domini* sastoji se od triju glavnih dijelova.¹² *Prvi dio* naslovljen je *Verbum Dei* (»Riječ Božja«; br. 6-49) i sastoji se od triju poglavlja. Prvo poglavlje (»Bog koji govori«, br. 6-21) sadrži jedanaest podnaslova; drugo poglavlje (»Čovjekov odgovor Bogu koji govori«, br. 22-28) sadrži šest podnaslova; treće poglavlje (»Hermeneutika Svetoga pisma u Crkvi«, br. 29-49) sadrži sedamnaest podnaslova. Dakle, prvi dio dokumenta sadrži ukupno četrdeset i četiri (44) broja i trideset i četiri (34) podnaslova.¹³

Drugi dio naslovljen je *Verbum in Ecclesia* (»Riječ u Crkvi«; br. 50-89) i sadrži tri poglavlja. Prvo poglavlje (»Riječ Božja i Crkva«, br. 50-51) sadrži dva podnaslova; drugo poglavlje (»Liturgija privilegirano mjesto Riječi Božje«, br. 52-71) sadrži devetnaest podnaslova; treće poglavlje (»Riječ Božja u crkvenom

¹¹ Tako primjerice Jeronim je citiran trinaest puta u konačnom tekstu pobudnice (bilj. 52, 90, 91, 191, 199, 216, 249, 250, 251, 252, 255, 309, 313), dok je citiran dva puta u *Lineamenta* (bilj. 7, 95) i dva puta u *Instrumentum laboris* (bilj. 11, 49); Augustin je citiran devet puta u konačnom tekstu pobudnice (bilj. 64, 88, 118, 138, 174, 213, 233, 292, 340), dok je citiran tri puta u *Lineamenta* (bilj. 60, 99, 113) i tri puta u *Instrumentum laboris* (bilj. 15, 67, 71); Bonaventura je citiran četiri puta u konačnom tekstu pobudnice (bilj. 23, 24, 72, 84), a uopće nije citiran u *Lineamenta*, dok je citiran jedanput u *Instrumentum laboris* (bilj. 18); Toma Akvinski je citiran tri puta u konačnom tekstu pobudnice (bilj. 28, 85, 121), a u *Lineamenta* i u *Instrumentum laboris* uopće nije citiran; U konačnom tekstu su, između ostalih, citirani Hugo iz Sv. Viktora (bilj. 129), Rikard iz Sv. Viktora (bilj. 54), Ivan od Križa (bilj. 43), Terezija od Djeteta Isusa (bilj. 172; 173), a uopće se ne spominju u pripravnim dokumentima (*Lineamenta* i *Instrumentum laboris*).

¹² Podjela postsinodalne pobudnice na tri glavna dijela preuzima trodijelnu podjelu svih prethodnih dokumenata (*Lineamenta*, *Instrumentum laboris*, *Propositiones*). Sadašnji jezgroviti latinski nazivi glavnih dijelova pobudnice sažimaju smisao nešto opširnije formulacije naslova, odnosno teme triju glavnih dijelova prethodnih dokumenata.

¹³ Većina podnaslova uključuje samo jedan broj, međutim, neki podnaslovi obuhvaćaju i dva broja, a neki, iznimno, i tri broja (npr. podnaslov u prvom poglavlju »Kristologija Riječi« obuhvaća brojeve 11-13; podnaslov u trećem poglavlju drugoga dijela: »Riječ Božja i zaređeni službenici« obuhvaća brojeve 78-81).

životu«, br. 72-89) sadrži četrnaest naslova. Dakle, drugi dio dokumenta sadrži ukupno četrdeset (40) brojeva i trideset i pet (35) podnaslova.

Treći dio naslovljen je *Verbum mundo* (»Riječ svijetu«; br. 90-120) i artikuliran je u četiri poglavlja. Prvo poglavlje (»Poslanje Crkve: naviještati Riječ Božju«, br. 90-98) sadrži osam podnaslova; drugo poglavlje (»Riječ Božja i zalaganje u svijetu«, br. 99-108) sadrži devet podnaslova; treće poglavlje (»Riječ Božja i kulture«, br. 109-116) sadrži osam podnaslova; četvrto poglavlje (»Riječ Božja i međureligijski dijalog«, br. 117-120) sadrži četiri podnaslova. Četiri poglavlja trećega dijela dokumenta sadrže, dakle, trideset i jedan (31) broj i dvadeset i devet (29) podnaslova.

Najopsežniji je prvi dio dokumenta (*Verbum Dei*) i s gledišta brojeva (44) i s gledišta opsega teksta, zatim dolazi drugi dio (40 brojeva), a potom treći dio dokumenta (31 broj).

Drugi dio dokumenta (*Verbum in Ecclesia*) sadrži najveći broj podnaslova (35), dok treći dio dokumenta (*Verbum mundo*) ima najveći broj poglavlja (četiri poglavlja).

U dokumentu ima ukupno tri stotine i osamdeset i dvije (382) bilješke. »Uvod« sadrži trinaest (13) bilježaka, prvi dio sadrži stotinu šezdeset (160), drugi dio sadrži stotinu trideset i šest (136) i treći dio sadrži sedamdeset i tri (73) bilješke. Dakle, najveći broj bilježaka donosi prvi dio dokumenta.

Dokument otpočinje »Uvodom« (br. 1-5), u kojem su navedene informacije o važnosti teme (*srce kršćanskog života /VD 3/*), o širem kontekstu ranijih dokumenata crkvenog učiteljstva (*Providentissimus Deus, Divino afflante Spiritu, Dei Verbum*), o nastanku i cilju dokumenta (produbljenje teme božanske Riječi sa željom da to bude djelotvorno za život Crkve).

Dokument završava »Zaključkom« (br. 121-124), u kojem su sažete važne misli pobudnice i upućen poticaj cijelom narodu Božjem da novim slušanjem postaje sve bliskiji sa svetim Pismima i da novom evangelizacijom u snazi Duha Svetoga naviješta cijelom svijetu Riječ Božju koja otkupljuje i iscjeljuje svakoga čovjeka.

b) *Značenje naslova*. Izričaj *Verbum Domini*, Riječ Gospodnja, često se javlja u postsinodalnoj apostolskoj pobudnici, a bio je često upotrijebljavan i za vrijeme zasjedanja biskupske sinode.

Naslov *Verbum Domini* preuzet je iz Knjige proroka Izaije u obliku kako Prva Petrova poslanica citira Izaijin izričaj (1 Pt 1,25: »Riječ Gospodnja ostaje do vijeka – τὸ δὲ ῥῆμα κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα – *Verbum autem Domini manet in aeternum*. Ta pak Riječ jest evanđelje koje vam je naviješteno«; usp. Iz 40,8). U kontekstu prolaznosti svijeta (Iz 40,8: sahne trava, vene cvijet) i čovjeka

(Iz 40,6: Svako je tijelo k'o trava, k'o cvijet poljski sva mu dražest) jedina postojana stvarnost jest Riječ Božja, koja ostaje zauvijek (Iz 40,8: ali riječ Boga našeg ostaje dovijeka – *udebar 'elohenu yaqum le'olam*).¹⁴ U Prvoj Petrovoj taj citat proroka Izaije potiče kršćane da se preporode po Riječi Božjoj koja je živa i vječna, tj. ostaje dovijeka (1 Pt 1,23-25). Dakle, navedeni biblijski kontekst ukazuje na posebna, jedincata svojstva i snagu Riječi Gospodnje, *Verbum Domini*.

Sličnost naziva postsinodalne pobudnice *Verbum Domini* i koncilске konstitucije *Dei Verbum* izražava povezanost tih dvaju dokumenta. Činjenica da *Verbum Domini* (VD 1) otpočinje istim citatom kojim završava *Dei Verbum* (VD 26)¹⁵ pokazuje da postsinodalna pobudnica *Verbum Domini* želi biti *na-stavak* dogmatske konstitucije *Dei Verbum*. Doista, postsinodalna pobudnica *Verbum Domini* smješta se u duhovno ozračje i misaonu struju dogmatske konstitucije *Dei Verbum* i *Verbum Domini* se predstavlja kao plodna razrada *Dei Verbum*.¹⁶

Naslov pobudnice *Verbum Domini* ima također posebnu *liturgijsku* važnost, jer za vrijeme liturgijskih slavlja, poslije čitanja ulomka iz Svetoga pisma i poslije riječi čitača »Riječ Gospodnja, *Verbum Domini*«, narod Božji zahvaljuje za hranu Riječi, tako što odgovara uzvikom zahvale: »Bogu hvala, *Deo gratias*«. Stoga ovaj naslov pobudnice ukazuje da je liturgija privilegirano mjesto božanske Riječi i ovaj naslov potiče odgovor naroda Božjega.

c) *Ciljevi pobudnice*. Pobudnica ima više ciljeva. Generalni tajnik biskupske sinode, prigodom predstavljanja postsinodalne pobudnice (11. studenoga 2010.) izdvojio je sedam ciljeva.¹⁷ *Prvi* je cilj pobudnice priopćiti rezultate sino-

¹⁴ Taj redak (Iz 40,8) nalazi se na početku drugog dijela Izaijine knjige (Iz 40–55), koji se naziva »Knjiga utjehe Izraela«, zato što ovaj dio knjige otpočinje pozivom: »Tješite, tješite moj narod« (Iz 40,1). Taj dio knjige u znaku je obećanja izbavljenja i najave spasenja, i to ne samo od izvanjskog, babilonskog sužanjstva, nego i o izbavljenju iz dubljeg i težeg oblika ropstva, a to je mrak neznanja i duhovne sljepoće.

¹⁵ »Kao što život Crkve raste iz sveudiljna skupnog obavljanja euharistijskog misterija, tako se smijemo nadati novom poletu duhovnog života iz sve većeg čašćenja Riječi Božje, koja 'ostaje zauvijek' (Iz 40, 8; usp. 1 Pt 1, 23-25)« (*Dei Verbum* 26).

¹⁶ Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi *Dei Verbum* predstavlja miljokaz u crkvenom životu, zbog snažnog poticaja koji je dala teološkom promišljanju božanske objave i istraživanju Svetoga pisma. Četrdeset tri godine poslije objavljivanja konstitucije *Dei Verbum* biskupska sinoda željela je dodatno produbiti temu božanske Riječi, bilo provjerom provedbe koncilskih uputa, bilo suočavanjem s novim izazovima koje sadašnje vrijeme stavlja pred Kristove vjernike (*Verbum Domini* 3).

¹⁷ Usp. Nikola Eterović, http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20101111_eterovic-verbum-domini_it.html; Cjeloviti tekst predstavljanja pobudnice nadbiskupa Eterovića, koji je izvorno objavljen na talijanskom jeziku, dostupan je također i u hrvatskom prijevodu. Usp. Nikola ETEROVIĆ, Apostolska postsinodalna pobudnica *Verbum Domini*, u: *Obnovljeni život*, 66 (2011.) 1, 53-62.

dalnog zasjedanja kako bi tekovine sinode utjecale na život Crkve: na osobni odnos prema svetim Pismima, na njihovo tumačenje u liturgiji i u katehezi kao i na znanstveno istraživanje, kako Biblija ne bi ostala Riječ prošlosti, nego živa i aktualna Riječ (br. 5). *Drugi* je cilj obnavljanje vjere Crkve u Riječ Božju (br. 27) kao izvora stalne crkvene obnove, a do obnove treba doći slušanjem, meditiranjem, obraćenjem srca.¹⁸ *Treći* je cilj promicanje biblijskog pastoralala. Riječ Božja trebala bi postajati »sve više srce svakog crkvenog djelovanja« (br. 1), stoga je potrebno promicati biblijsku formaciju na svim razinama. *Četvrti* je cilj poziv vjernicima da budu svjedoci Riječi tako što će ponovno otkriti »osobni i zajednički susret s Kristom, Riječi života i postati njegovi navjestitelji kako bi se božanski život sve više proširio u svijetu« (br. 2: Ne postoji veći prioritet od ovoga: otvoriti čovjeku današnjice pristup Bogu, Bogu koji govori i priopćuje nam svoju ljubav da bismo imali život u izobilju /usp. Iv 10,10/). *Peti* cilj je promicanje nove evangelizacije, posebno među onim narodima gdje je evanđelje zaboravljeno ili gdje vlada ravnodušnost prema evanđelju zbog raširene sekularizacije (br. 122). *Šesti* cilj je promicanje ekumenskog dijaloga u uvjerenju da zajedničko slušanje i razmatranje Pisama stvara među različitim kršćanskim denominacijama stvarno, iako još ne potpuno zajedništvo (br. 46), pri čemu su važni zajednički, ekumenski prijevodi Biblije na različite jezike. *Sedmi* cilj je rast u ljubavi i u razumijevanju Riječi Božje pod vodstvom Duha Svetoga (br. 5), a posljednja Riječ Božja jest sama osoba Isusa Krista, utjelovljena Riječ.¹⁹

3. Naglasci iz sadržaja

3.1. Verbum Dei – Riječ Božja

Provi dio dokumenta naslovljen je *Verbum Dei*, Riječ Božja i sastoj i se od triju poglavlja (prvo poglavlje: »Bog koji govori«, br. 6-21; drugo poglavlje: »Čovjekov odgovor Bogu koji govori«, br. 22-26; treće poglavlje: »Hermeneutika Svetoga pisma u Crkvi«, br. 29-49)

1) Bog koji govori (br. 6-21)

Prvo poglavlje govori o Božjoj inicijativi da se otvori i da stupi u dijalog s čovjekom. U svjetlu objave koju priopćuje božanska Riječ biva pojašnjena zago-

¹⁸ Crkva se temelji na Riječi Božjoj, rađa se i živi od nje. Narod Božji uvijek je u njoj nalazio svoju snagu i crkvena zajednica i danas raste u slušanju, u slavljenju i u proučavanju Riječi Božje (*Verbum Domini* 3).

¹⁹ Pobudnica se nadahnjuje Proslavom Ivanova evanđelja (Iv 1,1-18). Riječ je o čudesnom tekstu koji donosi sintezu cijele kršćanske vjere (br. 15).

netka ljudske egzistencije. Po prihvaćanju Riječi i u otvorenosti za djelovanje Duha Svetoga možemo razumjeti sami sebe (br. 6).²⁰

Pobudnica navodi različita značenja izraza Riječ Božja. Ovaj izraz označava ponajprije Božje priopćenje samoga sebe, ali ima i druga značenja. Tako izraz Riječ Božja označava: vječnu Riječ Božja; stvoreni svijet (*liber naturae*);²¹ proročku riječ u povijesti spasenja; Riječ Božja doseže svoju puninu u otajstvu utjelovljenja, smrti i uskrsnuća Sina Božjega; Riječ Božja je prenošena u Predaji Crkve; Riječ Božja je po božanskom nadahnuću zapisano Sveto pismo. Kršćanstvo, međutim, nije »religija Knjige«, nego je »religija utjelovljene i žive Riječi Božje«. Stoga Pismo treba biti naviještano, slušano, čitano, prihvaćano i življeno kao Riječ Božja, unutar apostolske Predaje (br. 7).

Božja »susretljivost« ostvaruje se na nenadmašan način u utjelovljenju Riječi. Vječna Riječ, koja se izriče u stvaranju i koja se priopćuje u povijesti spasenja postala je u Kristu čovjek, »rođen od žene« (Gal 4,4). Radi se o nečuvenoj i ljudski nepojmljivoj novosti: »Riječ tijelom postade i nastani se među nama« (Iv 1,14a). Isusova osoba je konačna Božja Riječ izgovorena čovječanstvu (br. 11).

U Isusu iz Nazareta Riječ Božja nije samo čujna, ne posjeduje samo glas, nego Riječ ima lice, koje možemo vidjeti: Isus iz Nazareta. U događaju Isusova umiranja na križu Riječ je postala nijema, nastupila je smrtna tišina, jer se je »izgovorio« do šutnje, ne zadržavši ništa od onoga što nam je trebao priopćiti.²² U tom velikom otajstvu Isus se očitovao kao *Riječ novoga i vječnoga Saveza*. U otajstvu uskrsnuća Sin Božji se očitovao kao Svijetlo svijeta (br. 12).²³

²⁰ Taj dokument donosi »dinamično i dijaloško shvaćanje objave« sukladno Dogmatskoj konstituciji *Dei Verbum*. Papa je ovo shvaćanje objave izrekao tvrdnjom da »na početku kršćanskog života nije etička odluka niti velika ideja, nego susret s događajem, s Osobom, koja životu daje novi obzor i time odlučujuće usmjerenje« (*Verbum Domini* 11; *Deus caritas est* 1).

²¹ Sveti Bonaventura ustvrđuje da je svako stvorenje riječ Božja, jer naviješta Boga (usp. *Verbum Domini* 8, bilj. 24).

²² Kristova smrt svjedoči da je Riječ Božja do kraja postala tijelo (br. 13). Križ Kristov pokazuje da Bog govori također po svojoj šutnji. Božja šutnja, iskustvo Božje udaljenosti ključna je postaja u zemaljskom hodu Sina Božjega, utjelovljene Riječi. Objješena na drvetu križa, Isus je izrekao bol koju mu je prouzročila ta šutnja: »Bože moj, Bože moj, zašto si me napustio?« (Mk 15,34; Mt 27,46). Poslušan do posljednjeg daha života, u trenutcima umiranja, Isus je zazvao Oca. U Njega se pouzdao u trenutku prijelaza kroz smrt u život vječni: »Oče, u tvoje ruke predajem svoj duh« (Lk 23,46). Ovo Isusovo iskustvo važno je za svakog vjernika, koji, nakon što je čuo i spoznao Riječ Božju, treba također prihvatiti Božju šutnju, koja je produženje i nastavak Božje riječi. Bog govori po otajstvu svoje šutnje. Stoga, u dinamici kršćanske objave, šutnja se javlja kao važan izričaj Riječi Božje (br. 21).

²³ Sveta Krist je konačna Riječ Božja; on je »Prvi i Posljednji« (Otk 1,17). On je dao stvorenoj stvarnosti i povijesti njihov konačni smisao. Krist, kao konačna objava, kriterij je vrjednovanja privatnih objava. Ako se privatna objava udaljava od Krista, tada ona zacijelo ne dolazi od Duha Svetoga (br. 14).

Razumijevanje Riječi Božje nije moguće bez Duha Svetoga. Sam Isus je pri kraju svoga poslanja najavio da će Duh Sveti poučiti učenike i podsjećat će ih na sve što je Krist rekao (usp. Iv 14,26), jer će On, Duh Istine (usp. Iv 15,26), uvoditi učenike u cijelu Istinu (usp. Iv 16,13) (br. 15).²⁴ Bez djelovanja »Duha Istine« (Iv 14,16) nije moguće razumjeti riječi Gospodinove (br. 16). Apostolska predaja napreduje u Crkvi uz pomoć Duha Svetoga, u smislu da raste njezino razumijevanje (br. 17). Zbog toga je živa Predaja Crkve važna za ispravno razumijevanje Svetoga pisma kao Riječi Božje.²⁵

Nadahnuće je ključan pojam za razumijevanje svetog teksta kao Riječi Božje u ljudskim riječima. Papa podsjeća na poznatu analogiju između Riječi Božje, koja je postala tijelo po djelovanju Duha Svetoga u krilu Djevice Marija, i Svetog pisma, koje se rađa u krilu Crkve po djelovanju istoga Duha. Nadahnuće priznaje važnost ljudskog autora koji je pisao nadahnute tekstove, i, u isto vrijeme, samog Boga kao istinskog autora. S temom nadahnuća povezana je *istina Pisama*. *Nadahnuće* i *istina* su dva ključna pojma za eklezijalnu hermeneutiku svetih Pisama (br. 19).²⁶

2) Čovjekov odgovor Bogu koji govori (br. 22-28)

Drugo poglavlje govori o čovjekovu odgovoru Bogu koji govori. Bog je osposobio svakoga čovjeka da božansku Riječ može slušati i odgovoriti joj. Riječ Božja otkriva sinovsku i relacijsku narav našega života (br. 22). U dijalogu s Bogom čovjek shvaća samoga sebe i nalazi odgovor na najdublja pitanja. Riječ se Božja ne suprotstavlja čovjeku, ne suzbija njegove autentične želje, nego ih naprotiv osvjetljava, pročišćava i dovodi do ispunjenja. Stoga je važno prikazati Riječ Božju u njezinoj sposobnosti dijaloziranja s problemima čovjekova svakodnevnog

²⁴ Objava ima svoj početak i svoj izvor u Bogu Ocu. Objava Boga Oca kulminira u Sinovu daru Parakleta (usp. Iv 14,16), Duha Očeva i Sinova, koji nas »uvodi u svu istinu« (Iv 16,13) (br. 20).

²⁵ Riječ Božja prethodi i nadilazi Sveto pismo, koje na poseban način sadrži Riječ Božju jer je od Boga nadahnuto (usp. 2 Tim 3,16). Sveto pismo, kao nadahnuto svjedočanstvo objave, zajedno sa živom Predajom Crkve oblikuje vrhovno pravilo vjere (*Dei Verbum* 21; *Verbum Domini* 18).

²⁶ Papa konstatira da je danas potrebno produbiti stvarnost nadahnuća i istine Pisama i želio je da istraživanje na tom području napreduje i da donese plod za biblijsku znanost i za duhovni život vjernika. Tvrdnjom da razrada nadahnuća i istine Pisama treba biti u funkciji »tumačenja svetih tekstova sukladno njihovoj naravi«, Papa je indirektno ukazao na pravac u kojem treba ići to produbljenje, tj. u prvom planu treba biti nakana teksta (*sensus textus*), a to je ujedno i nakana božanski nadahnutog pisca (*sensus scriptoris*) i tu nakanu teksta želi otkriti primjerena hermeneutika i njome se hrani vjera čitatelja (*sensus lectoris*), odnosno slušatelja svetopisamskog teksta. Novi pokušaji tumačenja istine svetopisamskog teksta trebaju uvažiti *spasenjsku nakanu* svakog priopćavanja božanske objave kao i funkciju *pouke* istog svetopisamskog teksta.

života.²⁷ Isus se, upravo, predstavlja kao onaj koji je došao da mogremo imati život u izobilju (usp. Iv 10,10).²⁸

Bog poučava čovjeka kako može razgovarati s Njim. Bog daje riječi kojima se čovjek možemo obratiti njemu, iznijeti pred njega svoj život i tako pretvoriti sami život u pokret prema Bogu. Riječ koju čovjek upravlja Bogu postaje također Riječ Božja. Cijela čovjekova egzistencija postaje dijalog s Bogom koji govori i sluša, koji poziva i pokreće ljudski život (br. 24).

Vjera je primjeren odgovor čovjeka Bogu koji govori. »Vjera dolazi od slušanja, a slušanje se odnosi na riječ Kristovu« (Rim 10,17). Vjera dobiva oblik susreta s osobom Isusa Krista kojemu se povjerava vlastiti život (br. 25).

Riječ Božja otkriva također dramatičnu mogućnost čovjekove slobode da odbaci dijalog Saveza s Bogom. Sveto pismo pokazuje da je grijeh čovjeka bitno neposlušnost i »ne slušanje«. Upravo Isusova radikalna poslušnost sve do smrti na križu (usp. Fil 2,8) raskrinkala je do kraja ovaj grijeh. Kristova poslušnost utemeljila je novi Savez između Boga i čovjeka i čovjeku je darovala mogućnost pomirenja (br. 26).

Poslušna vjera Djevice Marije primjer je savršenog odnosa između Riječi Božje i vjere. Utjelovljenje Riječi ne može se zamisliti bez slobodnog pristanka te mlade žene (br. 27). Marija je bila potpuno prožeta Božjom Riječi, zato je ona mogla postati majka utjelovljene Riječi (br. 28).

3) Hermeneutika Svetoga pisma u Crkvi (br. 29-49)

Treće poglavlje govori o hermeneutičkim pitanjima. Vjera je ključa za pristup svetom tekstu (br. 29, bilj. 84) i Sveto pismo treba čitati i tumačiti istim Duhom u kojem je napisano (*Dei Verbum* 12), to jest, kao Riječ Božju koja se priopćuje nama po ljudskim riječima (usp. 1 Sol 2,13). Ta hermeneutika vjere u suglasju je s načelom suvremene hermeneutike, koja za razumijevanje teksta pretpostavlja iskustvenu srodnost sa sadržajem, odnosno temom o kojoj govori tekst (*Verbum Domini* 30).

Učiteljstvo Crkve Lav XIII., *Providentissimus Deus* /1893./; Pio XII., *Divino afflante Spiritu* /1943./) zauzelo je uravnotežen stav prema uvođenju novih

²⁷ O tome kako biblijski tekstovi mogu doista postati aktualni za ljude današnjice i davati temeljne, orijentacijske odgovore na konkretna pitanja suvremenog čovjeka govori dokument Papinske biblijske komisije *Biblija i moral* (2008.). Taj dokument Biblijske komisije dva puta je citiran u postsinodalnoj pobudnici (usp. VD br. 8; 29).

²⁸ Sveti Bonaventura ustvrđuje u djelu *Breviloquium*: »Plod Svetoga pisma nije bilo kakav, nego upravo punina vječne sreće. Doista, Sveto pismo jest upravo knjiga u kojoj su napisane riječi života vječnoga, da ne samo vjerujemo, nego također da posjedujemo život vječni (usp. VD 23, bilj. 72).

metoda povijesne analize svetopisamskih tekstova. Ta uravnoteženost kasnije je potvrđena i aktualizirana u dokumentu Papinske biblijske komisije *Tumačenje Biblije u Crkvi* (1993.) (*Verbum Domini* 33).

Drugi vatikanski koncil ustvrdio je da je za razumijevanje smisla koji je hagiograf želio izreći potrebno utvrditi književnu vrstu i povijesni kontekst teksta i da Pismo treba tumačiti u istom Duhu u kojem je bilo napisano (*Dei Verbum* 12). Papa konstatira da je sadašnja akademska egzegeza, također i ona katolička, vrlo znanstvena na području povijesno-kritičke metodologije, ali da je potrebno da istu znanstvenu razinu dosegne također istraživanje teološke dimenzije biblijskih tekstova (*Verbum Domini* 34).

Papa upozorava na ozbiljnu opasnost dualizma koji se javlja u današnjem pristupu svetim Pismima i izdvaja tri moguće *negative posljedice* koje trebaju biti izbjegnute. a) Ako se istražuje jezična i povijesna dimenzija teksta (povijesno-kritičko istraživanje), a zanemaruje vjerničko-teološka dimenzija, tada svetopisamski tekst postaje *samo tekst prošlosti* i egzegeza nije teološka, nego postaje čista historiografija, povijest književnosti. b) Odsutnost hermeneutike vjere pri tumačenju Pisma biva neizbježno nadomještena *sekulariziranom hermeneutikom* za koju je karakteristično da negira mogućnost da Bog ulazi u život ljudi i da govori ljudima ljudskim riječima i stoga predlaže tumačenja koja niječu povijesnost božanskog djelovanja. c) Takva hermeneutika, ako se primijeni na svetopisamske tekstove, može prouzročiti štetu životu Crkve, jer unosi sumnju u temeljna otajstva kršćanstva i u njihovu povijesnu vrijednost (npr. ustanovljenje euharistije i Kristovo uskrsnuće). Iz toga proizlaze negativne posljedice za duhovni život i pastoralno djelovanje. Gdje egzegeza nije teologija, Pismo ne može biti duša teologije i, obrnuto, gdje teologije nije u bitnome tumačenje Pisma u Crkvi, takva teologija nema više svetopisamskog temelja (br. 35). Različite hermeneutičke metodologije temelje se na određenom filozofskom shvaćanju stoga je potrebno, prije nego se primijeni na svete tekstove, pomno ispitati uvažava li to konkretno hermeneutičko načelo harmoniju između vjere i razuma (br. 36).²⁹

Važan je prijelaz od slova na duh teksta, a to se događaja, kada se jedan fragment Pisma promatra u kontekstu cijeloga Pisma (br. 38). Biblija nije jedin-

²⁹ Za vrijeme biskupske sinode vođene su žive rasprave o hermeneutici Svetoga pisma u Crkvi, a o toj temi govorio je i Papa u svom nastupu za vrijeme sinode (BENEDIKT XVI., *Nastup na XIV. općoj skupštini sinode*, 14. X. 2008.). Odatle su proizašle jasne i konstruktivne smjernice pobudnice da su biblijska, egzegetska i teološka znanost u službi vjere Crkve i da se ne mogu odvajati od vjere Crkve ni u kojoj fazi njihova razvoja i njihove metodologije, inače se javlja dualizam. Stoga dokument inzistira na jedinstvu i komplementarnosti između znanstvene egzeze i teologije i na njihovoj povezanosti s duhovnim životom.

stvena knjiga, jer je proces njezina nastanka trajao duže od jednog tisućljeća, ali jedinstvo svim Pismima daje njihova narav kao Riječi Božje i Kristova osoba (br. 39). Pobudnica potvrđuje jedinstvo između Starog i Novog zavjeta (br. 40-41),³⁰ govori o odnosu kršćana i Židova prema zajedničkom dijelu svetih Pisma (br. 43).³¹ Teškoće su vezane uz razumijevanje tzv. »tamnih« stranica Biblije (prijevare, spletke, okrutnosti, izostanak izričite osude nemoralnosti), koje je potrebno čitati u njihovu povijesno-literarnom kontekstu, a njihov posljednji hermeneutički ključ je evanđelje i otajstvo Isusove muke, smrti i uskrsnuća (br. 42).³² Fundamentalizam pogrešno shvaća Bibliju, zato što ne uvažava povijesnu narav biblijske objave, tj. da je Riječ Božja bila izrečena ljudskim, vremenski uvjetovanim jezikom (br. 44). Biblija je važna za ekumenizam zato što zajedničko slušanje i razmišljanje o Pismima pomaže živjeti stvarno, iako još ne puno zajedništvo (br. 46).³³ Poglavlje posvećeno hermeneutici završava poimeničnim spomenom četrnaestorice svetaca i dvoje blaženika (od svetog Antuna Opata do blaženog Alojzija Stepinca), čiji su uzoriti životi su najuspješnije interpretacije Svetoga pisma (br. 48-49). Najdublje i najprodornije tumačenje Pisma su oni koji se prepuste da ih oblikuje Riječ Božja po revnom slušanju, čitanju i razmatranju (br. 48). Duh Sveti, koji je nadahnuo svete autore, jest isti koji potiče svece da polože život za evanđelje (br. 49).

3.2. *Verbum in Ecclesia – Riječ u Crkvi*

Drugi dio dokumenta naslovljen je *Verbum in Ecclesia*, Riječ u Crkvi i sastoji se od triju poglavlja: prvo poglavlje: »Riječ Božja i Crkva«, br. 50-51; drugo poglavlje: »Liturgija privilegirano mjesto Riječi Božje«, br. 52-71; treće poglavlje: »Riječ Božja u crkvenom životu«, br. 72-89.

³⁰ Sam Novi zavjet priznaje Stari zavjet kao Riječ Božju. Korijeni kršćanstva nalazi se u Starom zavjetu i kršćanstvo se uvijek hrani iz tog korijena. Odnos Novoga zavjeta prema Starome zavjetu, uz temeljnu dimenziju *kontinuiteta*, uključuje također aspekt *prekida* i aspekt *ispunjenja* i *nadilaženja* (br. 40).

³¹ Iz tijesne povezanost Staroga i Novoga zavjeta proizlazi tijesna povezanost kršćana i Židova. Istodobno postojanje dubokih i radikalnih razlika (Isusovo mesijanstvo i božansko sinovstvo) ne uključuje nipošto uzajamno neprijateljstvo. Naprotiv, »stav uvažavanja, poštivanja i ljubavi prema židovskom narodu jest jedini istinski kršćanski stav« (br. 43).

³² U Starom zavjetu naviještanje proroka snažno je upravljeno protiv svakog oblika nepravde i nasilja, kolektivnog ili individualnog, i tako je proročko naviještanje bilo sredstvo odgoja koje je Bog dao svome narodu u pripravi za evanđelje.

³³ Sveto pismo i sakrament krštenja temeljni su vez zajedništva među svima onima koji vjeruju u jednoga i trojedinoga Boga, Oca, Sina i Duha Svetoga, a čije otajstvo je objavljeno u Svetom pismu.

1) Riječ Božja i Crkva (br. 50-51)

U ovom kratkom, *prvom poglavlju* naglašena je transformacijska učinkovitost Riječi Božje i Crkva kao mjesto gdje se ta učinkovitost Riječi Božje očituje. Prihvatanje Riječi početak je novog stvaranja i rađanje novog stvorenja i novog naroda, jer po prihvaćanju Riječi čovjek snagom Duha Svetoga postaje suobličan Kristu, »Sinu jedinorođenomu koji dolazi od Oca« (Iv 1,14). Oni koji vjeruju, odnosno oni koji žive poslušnost vjere, »koji su rođeni od Boga« (Iv 1,13), postaju dionicima božanskog života: sinovi u Sinu (usp. Gal 4,5-6; Rim 8,14-17) (br. 50).

Krist, utjelovljena Riječ, ne pripada prošlosti, nego je po Crkvi suvremenik ljudi današnjeg vremena. Nazočnost utjelovljene Riječi među nama danas temelji se na Isusovim riječima: »Evo, ja sam s vama u sve dane, do svršetka svijeta« (Mt 28,20). Kristova suvremenost s čovjekom svakoga doba ostvaruje se u njegovu tijelu, a to je Crkva. Riječ je o dinamičnoj definiciji života Crkve. Ona je zajednica koja sluša i naviješta Riječ Božju. Crkva ne živi sama od sebe već od evanđelja i iz evanđelja uvijek i nanovo crpi usmjerenje za svoj hod (br. 51).

2) Liturgija – privilegirano mjesto Riječi Božje (br. 52-71)

S gledišta strukture ovo, *drugo poglavlje* nalazi se u samom središtu dokumenta. Odnos između Riječi Božje i liturgije je vitalno važan, zato što je liturgija privilegirano područje u kojem Bog u sadašnjosti našega života govori nama, svome narodu koji sluša i odgovara (br. 52).

U svakom liturgijskom slavlju Sveto pismo ima najveću važnost. Iz njega se uzimaju čitanja, koja se potom tumače u homiliji; iz Pisma se pjevaju psalmi; Biblijom su nadahnute i prožete molitve, zazivi i liturgijske pjesme; Sveto pismo tumači značenje liturgijskih čini i znakova (SC 24). Sam Krist »jest nazočan u svojoj riječi, jer On govori kad se u Crkvi čita Sveto pismo« (SC 7). Riječ je o sakramentalnom ponazočenju otajstava spasenja (br. 52).

Zbog ovog uzajamnog prožimanja Riječi Božje i liturgije ona je privilegirano mjesto za razumijevanje Riječi Božje. Neprestano naviještana u liturgiji, Riječ Božja je uvijek živa i djelotvorna snagom Duha Svetoga. Crkva naviješta i sluša Sveto pismo slijedeći ritam liturgijske godine. Ovo produženo trajanje Riječi Božje u vremenu događa se posebno u euharistijskom slavlju i u liturgiji časova (br. 52).

Liturgija Riječi ključni je element u slavljenju svakog sakramenta Crkve. Povezanost između Riječi i sakramentalnog čina očituje upravo djelotvornost (performativnost) Božje Riječi, koja ostvaruje ono što kaže u povijesti spasenja

i u osobnim događajima svakoga člana Božjega naroda (br. 53). U nastavku se govori o različitim liturgijskim oblicima naviještanja Riječi Božje.

Dokument opsežno (br. 54-60) govori o povezanosti između Riječi Božje i euharistije. Najprije je uz pomoć konkretnih svetopisamskih tekstova opisana doktrinarna povezanost između Riječi Božje i euharistije (br. 54-55).

Isus je u velikom govoru o kruhu života u sinagogi u Kafarnaumu (usp. Iv 6,22-69) sam za sebe rekao: »Ja sam kruh života« (Iv 6,33-35). U susretu s Isusom hranimo se samim živim Bogom, stvarno jedemo 'kruh nebeski'«. Povezanost između slušanja Riječi i razlamanja kruha zorno ilustrira Lukino pripovijedanje o dvojici učenika na putu za Emaus (usp. Lk 24,13-35). Ta dvojica učenika počela su shvaćati Pisma na novi način u društvu nepoznatog Suputnika. Međutim, to im još nije bilo dovoljno za puno razumijevanje. Lukino evanđelje bilježi da »su se njima otvorile oči i da su ga prepoznali« (Lk 24,31) samo kada je Isus uzeo kruh, izgovorio blagoslov, razlomio ga i dao ga njima (br. 54).

Taj ulomak iz Lukina evanđelja pokazuje da samo Pismo privodi razumijevanju nerazrješive povezanosti Pisma i euharistije. Riječ i euharistija tako su tijesno povezane da ne mogu biti shvaćene jedna bez druge: Riječ Božja postaje sakramentalno tijelo u euharistijskom događaju. Euharistija nam otvara shvaćanje Svetoga pisma, a Sveto pismo sa svoje strane prosvjetljuje i tumači euharistijsko otajstvo (br. 55).

Sakramentalnost Riječi može se razumjeti uz pomoć analogije Kristove stvarne prisutnosti pod posvećenim prilikama kruha i vina. Kao što je Krist, stvarno nazočan pod prilikama kruha i vina i kao što po sudjelovanju u euharistijskoj gozbi mi stvarno primamo tijelo i krv Kristovu, tako je, na analogan način, Krist nazočan u naviještanju Riječi Božje u liturgijskom slavlju, on govori nama i želi biti prihvaćen (br. 56).

Među liturgijskim knjigama, koje sadrže i naviještaju biblijsku poruku u različitim trenucima i prigodama, *lekcionar* zauzima počasno mjesto, jer sadrži Riječ Božju. Sadašnja struktura lekcionara donosi najvažnije tekstove Pisma i pokazuje jedinstvo Božjega plana uz pomoć povezanosti (korelacije) između čitanja iz Staroga i Novoga zavjeta, a u čijem središtu je Krist i njegovo pashalno otajstvo (br. 57).

Izričito je spomenuta važnost pripreve za obavljanje službe čitača u liturgijskom slavlju. Ta priprava treba biti biblijska i liturgijska, u smislu da čitači trebaju biti osposobljeni razumjeti čitanja u njihovu kontekstu te svjetlom vjere pronicati središte objavljenog navještaja. Priprava treba biti i tehničke naravi u vještini čitanja pred narodom, bilo prirodnim jačinom glasa bilo pomoću suvremenih razglasa (br. 58).

Poslije čitanja iz lekcionara slijedi *propovijed* kao aktualizacija svetopisamske poruke. Cilj je propovijedi promicati razumijevanje nazočnosti i djelotvornosti Riječi Božje u osobnom životu vjernika. Propovijed treba pomoći razumjeti otajstvo koje se slavi, pozvati na poslanje, pripremiti zajednicu za ispovijedanje vjere, za sveopću molitvu i za euharistijsku liturgiju. Papa podsjeća da je potrebno izbjegavati uopćene i apstraktne propovijedi i beskorisna udaljavanja od teme, koja se izlažu opasnosti privući pozornost na propovjednika umjesto na srce evanđeoske poruke. Vjernici trebaju moći jasno spoznati da propovjednik želi pokazati Krista, koji treba biti u središtu svake propovijedi. Oni kojima je povjereno propovijedanje neka uistinu imaju na srcu ovu zadaću i neka se pripravljaју za propovijed u razmatranju i molitvi, da bi mogli propovijedati s uvjerenjem i zanosom (br. 59).³⁴

Euharistija, zacijelo, stoji na prvom mjestu kada se govori o povezanosti između Riječi Božje i sakramenata. Ipak, dokument naglašava važnost Svetoga pisma i u drugim sakramentima, kao što su sakramenti *pomirenja* i *bolesničkog pomazanja*. Stoga preporučuje da individualna priprava za ispovijed bude utemeljena na razmatranju prikladnog ulomka iz Svetog pisma i da sama ispovijed otpočne čitanjem ili slušanjem biblijskog upozorenja. Za sakrament bolesničkog pomazanja prikladne su brojne stranice Biblije, koje donose utjehu. Sam Isus je iscjeljivao patnike, a Isusovo osobno prihvaćanje ljudske patnje osmislilo je ljudska trpljenja, bolesti i umiranja (br. 61).

Liturgija časova je privilegirana molitva u ime cijele Crkve i izraz je želje Božjeg naroda da posveti cijeli dan ritmom slušanja Riječi Božje i molitve psalama, tako da svako djelovanje bude prožeto veličanjem Boga. Oni koji su po osobnom životnom pozivu dužni moliti liturgiju časova, potrebno je da vjerno vrše tu obvezu na korist cijele Crkve (br. 62).³⁵

U zaključnom dijelu tog poglavlja ponuđeno je više konkretnih prijedloga za biblijsko animiranje liturgije, a u cilju promicanja sve veće bliskosti naroda Božjega sa Svetim pismom (br. 64: »Upute i konkretni prijedlozi za animiranje liturgije«). Pozornost je posvećena slavljenjima Riječi Božje u situ-

³⁴ Papa je u prethodnoj postsinodalnoj pobudnici ukazao na potrebu poboljšanja kvalitete homilije (usp. *Sacramentum caritatis* 46). Sada u ovoj pobudnici Benedikt XVI. na vrlo jednostavan način želi praktično pomoći tako što, citirajući prijedlog sinodalnih otaca (*Propositio* br. 15), navodi tri pitanja koja propovjednik pri pripremanju propovijedi treba imati u vidu: »Što kažu naviještena čitanja? Što kažu meni osobno? Što trebam reći zajednici, vodeći računa o njezinoj konkretnoj situaciji?« Papa je također podržao prijedlog sinode da po uzoru na *Euharistijski kompendij* bude priređeno pomagalo (*direktorij*) za pripremanje propovijedi (*Verbum Domini* 60).

³⁵ U zasebnom naslovu obrađen je odnos između Riječi Božje i blagoslova, u kojima se također očituje blagotvorna djelotvornost Riječi Božje (br. 63).

acijama koje nisu liturgijske u strogom smislu riječi. Te proslave Riječi Božje važne su kao priprava za nedjeljno euharistijsko slavlje, posebno u vrijeme snažnih liturgijskih vremena kao što je došašće i božićno vrijeme, korizma i uskrsno vrijeme. Takva bogoslužja Riječi preporučena su u situacijama gdje je manjak svećenika i gdje nije moguće slaviti euharistiju nedjeljom kao i prigodom hodočašća, posebnih svetkovina, pučkih misija, duhovnih obnova, dana pokore, zadovoljštine i praštanja (br. 65).

Šutnja je poseban način iskazivanja štovanja Riječi Božjoj. Šutnja nastupa poslije navještaja Riječi i u funkciji je razmatranja i prihvaćanja Riječi Božje u srcu. Da bi vjernici razumjeli značenje šutnje kao sastavnog dijela liturgijskog slavlja potrebno ih je poučiti, jer je u današnjem vremenu izgubljen osjećaj za šutnju (br. 66). Preporučeno je, osobito prigodom važnih liturgijskih događaja, svečano navještanje Riječi Božje, posebno evanđelja, tako da narod Božji može prepoznati da »čitanje evanđelja predstavlja vrhunac... liturgije Riječi« (br. 67).

Pozornost je posvećena također liturgijskom prostoru: sakralnoj građevini, ambonu, oltaru, akustičnom posredovanju biblijskih čitanja. Istaknuta je posebno važnost *ambona*, kao liturgijskog mjesta s kojega se navješta Riječ Božja. Ambon treba biti smješten na dobro vidljivom mjestu, prema kojemu se spontano upravlja pozornost vjernika za vrijeme liturgije Riječi. Dobro je da bude pričvršćen i u estetskom skladu s oltarom, tako da i vizualno bude uočljiv teološki smisao dvostrukog stola Riječi i euharistije. Preporučeno je da knjiga koja sadrži Riječ Božju bude stavljena na vidljivo i počasno mjesto unutar kršćanske sakralne građevine, ali da ne oduzima središnje mjesto koje pripada svetohraništu (br. 68: »Riječ Božja u kršćanskom sakralnom prostoru«).

Pobudnica podsjeća na već postojeće norme koje zabranjuju zamjenjivati u liturgiji svetopisamske tekstove drugim čitanjima iz opće književnosti ili duhovne, uz obrazloženje da takvi tekstovi nikada ne mogu doseći vrijednost i bogatstvo sadržano u Svetom pismu koje je Riječ Božja (br. 69).

U okviru iskazivanja štovanja Riječi Božjoj važno mjesto zauzima biblijski nadahnuto pjevanje, koje izriče ljepotu božanske Riječi posredstvom harmonijskog suglasja riječi i glazbe. Posebno je važno gregorijansko pjevanje (br. 70).³⁶

Dokument skreće pozornost na osobe koje imaju teškoće pri aktivnom sudjelovanju u liturgiji, primjerice, osobe koje ne vide i ne čuju. Njima je potrebno omogućiti da dožive izravni susret s navještajem Riječi Božje (br. 71).

³⁶ Pjevanje i drugi elementi kršćanske umjetnosti čine dostupnim osjetilima nevidljivo otajstvo Boga (usp. br. 112).

3) Riječ Božja u crkvenom životu (br. 72-89)

Treće poglavlje drugoga dijela dokumenta govori o biblijskoj animaciji pastoralna (br. 73)³⁷ i kateheze (br. 74),³⁸ o biblijskoj formaciji kršćana (br. 75).³⁹ Posebna pozornost je posvećena Riječi Božjoj i duhovnim zvanjima (br. 77-83),⁴⁰ ali i Riječi Božjoj u životu laika (br. 84),⁴¹ u braku i obitelji (br. 85).⁴² Opširnije je prikazano molitveno čitanje Biblije (*lectio divina*; br. 86-87).⁴³

³⁷ Biblijski pastoral nije jedan od oblika pastoralna uz druge oblike, nego je riječ o biblijskoj animaciji cijelog pastoralnog djelovanja. Ako se vjernici ne poučavaju u spoznaji Biblije sukladno vjeri Crkve i žive Predaje, tada nastaje pastoralna praznina u kojoj puštaju korijen stvarnosti poput sekta (br. 73).

³⁸ Za biblijsku animaciju pastoralna važna je kateheza koja u svojim različitim oblicima i fazama uvijek treba pratiti narod Božji. Susret učenika iz Emausa s Isusom (usp. Lk 24,13-35) predstavlja primjer kateheze u čijem središtu se nalazi »tumačenje Pisama«, koje je jedino Krist u stanju dati (usp. Lk 24,27-28). *Katekizam Katoličke Crkve*, kao važan suvremeni izričaj žive Predaje Crkve i sigurno pravilo vjere, čini također plodnom katehezu u suvremenoj Crkvi (br. 74).

³⁹ Potrebna je primjerena biblijska formacija kršćana i, posebno, kateheta. Pri tome su važna studijska središta u kojima se uči razumjeti, živjeti i naviještati Riječ Božju (br. 75).

⁴⁰ Drugi vatikanski koncil (*Lumen gentium*, 39-42) naglasio je poziv na svetost svakog vjernika u vlastitom životnom staležu (*Verbum Domini* 77). To posebno vrijedi za zaređene službenike (biskupe, svećenike, đakone). Riječ Božja je neophodna za oblikovanje srca dobrog pastira, poslužitelja Riječi (br. 79). Riječ Božja je pranje koje čisti Isusove učenike i stvaralačka moć koja ih preoblikuje u bitak Božji (br. 80). Kandidati za svećeništvo trebaju u svijetlu i u snazi Riječi Božje otkriti, razumjeti, ljubiti i slijediti vlastiti poziv. Stoga je potrebno da kandidati budu upućeni u proučavanje Pisma po metodama koje promiču integralni pristup (br. 82). Papa ustvrđuje da je Crkvi danas više nego ikada potrebno svjedočanstvo osoba koje se posvećuju kontemplativnom životu i tako se obvezuju da neće staviti ništa ispred ljubavi Kristove i podsjećaju nas da čovjek ne živi samo o kruhu, nego o svakoj riječi koja izlazi iz usta Božjih (usp. Mt 4,4) (br. 83).

⁴¹ Vjernici laici su zaslužni za širenje evanđelja u različitim područjima svakodnevnog života, na radnom mjestu, u školi, u obitelji i u odgoju. Potrebno je da oni budu poučeni razabrati volju Božju uz pomoć bliskosti s Riječju Božjom (br. 84).

⁴² Po navještaju Riječi Božje, Crkva otkriva kršćanskoj obitelji njezin istinski identitet. Riječ Božja stoji na početku braka (usp. Post 2,24). Sam Isus svrstao je brak među institucije svoga kraljevstva (usp. Mt 19,4-8) i uzdigao je na razinu sakramenta ono što je izvorno bilo upisano u ljudskoj naravi. U današnjem vremenu kada se nerijetko obezvjeđuje ljudsko tijelo i spolne razlike, Riječ Božja potvrđuje izvornu dobrotu čovjeka, koji je stvoren kao muškarac i žena i pozvan na vjernu, uzajamnu i plodnu ljubav. Supružnici su pred vlastitom djecom prvi navjestitelji Riječi Božje. Crkvena zajednica treba ih podupirati i pomagati im da u obitelji njeguju molitvu, slušanje Riječi, upoznavanje Biblije. Riječ Božja je dragocjena potpora također u teškoćama bračnog i obiteljskog života. Važan je doprinos »ženskog genija« poznavanju Pisma, cijelom životu Crkve također na područje samih biblijskih istraživanja. Neophodna je uloga žena u obitelji, u odgoju, u katehezi i u prijenosu vrjednota. Dokument navodi da žene, doista, znaju potaknuti na slušanje Riječi, na uspostavu osobnog odnosa s Bogom. One imaju osjećaj za praštanje i evanđeosku solidarnost. Žene su nositeljice ljubavi, učiteljice milosrđa i graditeljice mira, priopćavaju toplinu i humanost (br. 85).

⁴³ Dokument donosi kratki prikaz *molitvenog čitanja (lectio divina)*. *Lectio divina* otpočinje čitanjem (*lectio*) i postavlja pitanje što kaže biblijski tekst u sebi? Bez ovog momenta

Zaseban naslov posvećen je odnosu Riječi Božje i marijanske molitve (br. 88).⁴⁴ Ovo poglavlje završava razmišljanjem o Riječi Božjoj i Svetoj zemlji, gdje se Riječ Božja utjelovila, i gdje se objavila i gdje je ljubomorno bila čuvana u usmenom i pisanom obliku, i odakle se Riječ Božja proširila sve do krajeva zemlje (br. 89).

3.3. Verbum mundo – Riječ svijetu

Treći dio je naslovljen *Verbum mundo*, Riječ svijetu i sastoji se od četiriju poglavlja (prvo poglavlje: »Poslanje Crkve: naviještati Riječ Božju«, br. 90-98; drugo poglavlje: »Riječ Božja i zalaganje u svijetu«, br. 99-108; treće poglavlje: »Riječ Božja i kulture«, br. 109-116; četvrto poglavlje: »Riječ Božja i međureligijski dijalog«, br. 117-120). Ovaj dio dokumenta govori o različitim načinima naviještanja i svjedočenja Riječ Božje u svijetu.

1) Poslanje Crkve: naviještati Riječ Božju (br. 90-98)

Prvo poglavlje govori o poslanju Crkve da naviješta Riječ Božju, a u to poslanje Crkve uključeni su svi kršteni, koji nisu samo primatelji, nego i navještitelji Riječi.⁴⁵ Naviještati Riječ Božju potrebno je ne samo onima koji je još nisu upoznali, nego i onima kojima je potrebna nova evangelizacija, pri čemu vjerodostojnost navještaja Radosne vijesti ovisi o svjedočanstvu kršćanskog života.⁴⁶

postoji opasnost da tekst postane samo izgovor da nikada ne iziđemo iz naših misli. Potom slijedi razmatranje (*meditatio*) u kojem se postavlja pitanje: Što kaže biblijski tekst nama? Ovdje svatko treba dopustiti da ga osobno oslovi svetopisamski tekst u njegovoj sadašnjosti. Potom se dolazi do trenutka molitve (*oratio*) koja pretpostavlja pitanje: Što mi govorimo Gospodinu kao odgovor na njegovu Riječ? Molitva kao molba, zagovor, zahvala i veličanje, prvi je način na koji nas Riječ mijenja. *Lectio divina* završava kontemplacijom (*contemplatio*) za vrijeme koje mi usvajamo kao dar Božji sam njegov pogled u prosuđivanju stvarnosti (Rim 12,2; 1 Kor 2,16) i pitamo se: Koje obraćenje uma, srca i života traži od nas Gospodin? *Lectio divina* treba prerasti u djelovanje (*actio*), tj. treba pokrenuti život vjernika da sebe učine darom za druge u ljubavi (br. 87).

⁴⁴ Zbog nerazdvojne povezanosti između Riječi Božje i Marije iz Nazareta, Papa je zajedno sa sinodalnim ocima pozvao na promicanje marijanskih molitava (krunice, *Angelus Domini*, *Akathistos*) među vjernicima, a osobito u obiteljskom životu (br. 88).

⁴⁵ Ne možemo držati za sebe riječi života vječnoga koje su nam dane u susretu s Isusom Kristom: one su za sve, za svakoga čovjeka (br. 91). Potrebno je da svijetlost Kristova osvjetli svako područje čovječanstva: obitelj, školu, kulturu, rad, slobodno vrijeme i druga područja društvenog života (br. 93).

⁴⁶ Postoji unutarnja povezanost između navještaja Riječi Božje i kršćanskog svjedočanstva (br. 97). Isto tako ne postoji istinska evangelizacija ako nije naviještan Isus iz Nazareta, Sin Božji (br. 96).

2) Riječ Božja i zalaganje u svijetu (br. 99-108)

Drugo poglavlje govori o Riječi Božjoj koja nadahnjuje djelotvornu ljubav,⁴⁷ pomagane potrebitima, zalaganje za pravедnost, mir i pomirenje.⁴⁸ Riječ Božja oslovljava mlade koji su budućnost Crkve (br. 104), migrante,⁴⁹ patnike,⁵⁰ siromahe,⁵¹ i ekološku svijest.⁵²

⁴⁷ Navještaj evanđelja postaje vjerodostojan samo ako slušanje Riječi preraste u čine djelotvorne ljubavi. U tom kontekstu Papa je pozvao sve vjernika da često razmatraju Pavlov hvalospjev ljubavi: »Ljubav je velikodušna, dobrotiva je ljubav, ne zavidi, ljubav se ne hvasta, ne nadima se; nije nepristojna, ne traži svoje, nije razdražljiva, ne pamti zlo; ne raduje se nepravdi, a raduje se istini; sve pokriva, sve vjeruje, svemu se nada, sve podnosi. Ljubav nikad ne prestaje« (1 Kor 13,4-8) (br. 103).

⁴⁸ Danas je potrebno više nego ikada ponovno otkriti Riječ Božju kao izvor pomirenja i mira, jer u njoj Bog pomiruje sa sobom sve stvari (usp. 2 Kor 5,18-20; Ef 1,10): Krist »je naš mir« (Ef 2,14), onaj koji ruši zidove podjele. Religija nikada ne može opravdati netoleranciju ili ratove. Ne može se upotrebljavati nasilje u ime Boga! Svaka religija trebala bi poticati ispravnu upotrebu razuma i promicati etičke vrijednosti koje izgrađuju civilizirani suživot. Riječi Božje ponavlja nam da je mir moguć, i da mi trebamo biti oruđa pomirenja i mira (br. 102).

⁴⁹ Papa je svjestan da suvremeni migracijski pokreti nameću vrlo osjetljiva i složena pitanja, ali jasno ustvrđuje da migranti imaju pravo slušati *kerygmu*, koja im se nudi, a ne nameće (br. 105).

⁵⁰ Potrebno je naviještati Riječ Božju svima onima koji se nalaze u situaciji patnje, tjelesne, psihičke ili duhovne. Riječ Božja nam otkriva da su ove okolnosti također tajanstveno »obgrljene« nježnošću Božjom. Vrhunac Božje blizine patnji čovjeka očitovao se u samom Isusu koji je svojom mukom i smrću prihvatio i preobrazio do kraja našu slabost. Isusova blizina patnicima nastavlja se u vremenu zahvaljujući djelovanju Duha Svetoga u poslanju Crkve, u Riječi i sakramentima, u karitativnoj pomoći koju pružaju zajednice i ljudi dobre volje. Bolesnim osobama potrebno je pomoći čitati Pismo i otkriti da upravo u svojoj bolesti mogu na poseban način sudjelovati u Kristovoj otkupiteljskoj patnji (br. 106).

⁵¹ Siromasi i potrebiti imaju prvi pravo na navještaj evanđelja (usp. Mt 25,31-46), jer siromasima nije potreban samo kruh, nego također Riječ života. Siromasi su također nositelji evangelizacije. Crkva je svjesna da postoji *siromaštvo* kao krepost, koju treba njegovati i postoji *bijeda*, često posljedica nepravde i prouzročena egoizmom, koja označava oskudicu i glad i koja potpiruje sukobe. Kada Crkva naviješta Riječ Božju, ona zna da treba razlikovati između siromaštva »koje treba izabrati« i siromaštva »protiv kojega se treba boriti« (br. 107).

⁵² Stav poniznosti priznaje stvoreni svijet kao Božji dar koji treba prihvatiti i upotrebljavati sukladno njegovu planu. Naprotiv, nadutost čovjeka koji živi kao da Boga nema, dovodi do izrabljivanja i uništavanja prirode (br. 108).

3) Riječ Božja i kulture (br. 109-116)

*Treće poglavlje govori o odnosu Riječi Božje i kulture.*⁵³ Biblija je shvaćena kao veliki zakonik kulture čovječanstva⁵⁴ i neiscrpan izvor umjetničkih izričaja sve do naših dana,⁵⁵ stoga je poželjno bolje poznavanje Biblije u školama i sveučilištima⁵⁶ i da se širi njezina upotreba uz pomoć sredstava javnog priopćavanja.⁵⁷ Potrebna je inkulturacija Biblije,⁵⁸ pri čemu su posebno važni prijevodi Biblije⁵⁹ i širenje Biblije u dotičnoj kulturi, iako Biblija nadilazi granice pojedinih kultura.⁶⁰

⁵³ Nerastavljiva je povezanost između božanske Riječi i ljudskih riječi. Bog se ne objavljuje čovjeku apstraktno, nego preuzimanjem jezika, slika i izričaja koji su vezani uz različite kulture. Čovjek uvijek živi sukladno kulturi koja mu je vlastita, i koja stvara među ljudima povezanost, određuje međuljudsku i društvenu narav ljudske egzistencije. Riječ Božja nadahnjivala je tijekom stoljeća različite kulture, rađala je temeljne moralne vrijednosti, izvanredne umjetničke izražaje i egzemplarne stilove života. Svaka autentična kultura treba biti otvorena za transcendenciju, odnosno za Boga (br. 109).

⁵⁴ Potrebno je promicati primjereno poznavanje Biblije među kulturnim djelatnicima, također u sekulariziranim okruženjima i među nevjernicima, jer su u Svetom pismu sadržane antropološke i filozofske vrijednosti koje su pozitivno utjecale na cijelo čovječanstvo (br. 110).

⁵⁵ Sveto pismo našlo je izričaj u različitim umjetničkim izražajnim oblicima, primjerice, likovne umjetnosti i arhitekture, književnosti i glazbe, ikona. Umjetnici »zaljubljeni u ljepotu«, nadahnjivali su se svetim tekstovima i tako su doprinijeli ukrašavanju naših crkava, slavljenju naše vjere, obogaćenju naše liturgije. Mnogi od njih pomogli su da budu zamjetne u vremenu i prostoru nevidljive i vječne stvarnosti. Stoga je potrebno da Crkva promiče temeljitu izobrazbu umjetnika u pogledu Svetoga pisma (br. 112).

⁵⁶ Posebno područje susreta Riječi Božje i kultura jest škola i sveučilište. Važna je religiozna pouka i brižno obrazovanje učitelja. Često je religiozna pouka u školi jedina prigoda učenicima i studentima za susret s porukom vjere. Dobro je da u ovoj pouci bude promicano poznavanje Svetoga pisma (br. 111).

⁵⁷ Važna je pozorna i razumna upotreba starih i novih sredstava društvene komunikacije u cilju prenošenja evanđeoske poruke. Evangelizacija se može okoristiti virtualnošću koju nude *new media* (novi mediji) za uspostavu značajnih veza samo ako se dolazi do osobnog susreta koji je u evangelizaciji nezamjenjiv /nenadomjestiv/ (br. 113).

⁵⁸ Bog se priopćuje uvijek u konkretnoj povijesti i kulturi, tako što preuzima kulturne kodove koji su u njoj upisani. Stoga je važna inkulturacije evanđelja, koja ne smije biti zamijenjena s površnom prilagodbom, koja razvodnjava evanđelje da bi ga učinila lakše prihvatljivim. Autentična paradigma inkulturacije jest samo utjelovljenje Riječi. Inkulturacija postaje stvarno odraz utjelovljene Riječi, kada jedna kultura, preobražena i preporođena evanđeljem, proizvede u svojoj vlastitoj tradiciji originalne izričaje života i kršćanske misli (br. 114).

⁵⁹ Ključni moment u procesu inkulturacije jest širenje Biblije po dragocjenom radu prevođenja na različite jezike. Stoga je važna izobrazba stručnjaka koji će se posvetiti prevodjenju Biblije na različite jezike (br. 115).

⁶⁰ Riječ Božja je sposobna prodrijeti i izreći se u različitim kulturama i jezicima, ali ista Riječ nadilazi granice pojedinih kultura i stvara zajedništvo među različitim narodima (br. 116).

4) Riječ Božja i međureligijski dijalog (br. 117-120)

Četvrto poglavlje govori o Riječi Božjoj i međureligijskom dijalogu. Međureligijski dijalog je potreban i aktualan.⁶¹ Zaseban broj posvećen je dijalogu između kršćana i muslimana,⁶² ali je istaknuta važnost dijaloga i s drugim religijama,⁶³ pri čemu je od temeljne važnosti poštivanje religiozne slobode u javnoj i privatnoj sferi kao i sloboda savjesti u odabiru vlastite religije.⁶⁴

5) Zaključak dokumenta (br. 121-124)

U zaključku Papa potiče sve kršćane na trajni rast u poznavanju Svetih pisama (br. 121), na novu evangelizaciju i novo slušanje Riječi (br. 122). Novi, uvjerljivi navještaj treba izvirati iz svijesti da samo Gospodin Isus ima riječi života vječnoga (usp. Iv 6,68) (br. 123). Na kraju zaključka Papa je naveo Mariju, »Majku Riječi« kao primjer radosti koja proizlazi iz slušanja i vršenja Riječi Božje (br. 124).⁶⁵

⁶¹ Bitni dio navještaja Riječi jest susret, dijalog i suradnja sa svim ljudima dobre volje, posebno s osobama koje pripadaju različitim religioznim tradicijama čovječanstva, a sukladno smjernicama deklaracije Drugoga vatikanskog koncila *Nostra aetate*, koje su potom bile razrađene. Proces globalizacije doveo je do susreta osoba iz različitih kultura i religija. Ta nova situacija je, prema dokumentu, prigoda da se pokaže kako autentična religioznost može promicati univerzalno bratstvo, jer u mnogim velikim religioznim tradicijama postoji nutarnja povezanost između odnosa prema Bogu i etike ljubavi prema svakom čovjeku (br. 117).

⁶² Dokument ustvrđuje crkveni stav poštovanja muslimana koji priznaju postojanje jednog jedinog Boga i kojemu se iskazuju štovanje osobito molitvom, milostinjom i postom. U tradiciji islama nalaze se mnogi biblijski likovi, simboli i teme. Papina je želja da se odnosi povjerenja između kršćana i muslimana nastave razvijati u duhu iskrenog dijaloga i da se u ovom dijalogu produbi poštivanje života kao temeljne vrjednote, neotuđiva prava muškarca i žene i njihovo jednako dostojanstvo (br. 118).

⁶³ Crkva poštuje također drevne religije i duhovne tradicije različitih kontinenata, jer one sadrže vrjednote (npr. poštivanje života, braka i obitelji i snažan osjećaj solidarnosti, osjećaj za transcendenciju Boga) koje mogu uvelike promicati razumijevanje među osobama i narodima (br. 119).

⁶⁴ Za plodan dijalog potrebno je poštivati slobodu svake osobe i potrebno je stvarno jamstvo svim vjernicima slobodnog ispovijedanja vlastite religije privatno i javno, kao i sloboda savjest. Uzajamno poštivanje i dijalog promiču mir i razumijevanje među narodima (br. 120).

⁶⁵ U zaključnim riječima dokumenta Papa se obratio svim ljudima, također onima koji su se udaljili od Crkve, koji su napustili vjeru ili nikada nisu čuli navještaj spasenja i podsjetio da svakomu Gospodin kaže: »Evo, na vratima stojim i kucam. Poslušaj li tko glas moj i otvori mi vrata, unići ću k njemu i večerati s njim i on sa mnom« (Otk 3,20). U posljednjem odsjeku Papa je pozvao na šutnju pred Riječju Božjom da bi je slušali i razmatrali, kako bi ona, po učinkovitom djelovanju Duha Svetoga, nastavila boraviti, živjeti i govoriti nama tijekom svih dana našeg života (br. 124).

Zaključno vrjednovanje

U ovoj apostolskoj pobudnici prevladava pozitivna intonacija i upotrijebljen je poticajni govor. Uvažen je ostvareni napredak i postignuti rezultati na području dubljeg poznavanja i plodnijeg naviještanja Riječi Božje, i izrečena je *zahvalnost* onima koji su tomu doprinijeli (br. 31).

Dokument donosi svojevrсно proširenje teološke perspektive u razmišljanju o Riječi Božjoj. Naime, Riječ Božja nije samo izgovorena u *prošlosti* za našu sadašnjost, nego dolazi *od* Božje *vječnosti* i uvodi nas u Božju *vječnost*. Ova proširena teološka perspektive nadahnutu je Proslovom Ivanova evanđelja (Iv 1,1-18).

Dokument zagovara integralnu primjenu heremeneutičkih načela Drugoga vatikanskog koncila (br. 34). Papa u ovoj pobudnici inzistira na hermeneutici koja se ne ograničava samo na analizi jezične i povijesne dimenzije svetopisamskog teksta, nego istodobno treba voditi računa o jedinstvu cijeloga Pisma, treba uvažavati *živu* predaju Crkve i analogiju vjere. Drugim riječima, Papa je pozvao na punu i integralnu primjenu koncilskih načela izloženih u *Dei Verbum* 12, kako bi se izbjegle negativne posljedice jednostrane ili dihotomijske primjene tih načela (br. 35).

Dokument naglašava središnju važnost liturgije za Riječ Božju (br. 52-71) zato što je u liturgiji Riječ Božja neprestano naviještana i djelotvorna snagom Duha Svetoga. Sakramentalna dimenzija Riječi Božje gravitira oko sakramenta euharistije, ali je Riječ Božja važna i za druge sakramente. Biblijski pastoral je pokretačka snaga sveukupnog pastoralnog djelovanja, a trajna biblijska formacija treba omogućiti svim članovima Crkve da bolje upoznaju Riječ Božju i da u svjetlu Riječi Božje žive vlastiti poziv, bilo kao zaređeni službenici ili kao vjernici laici (br. 72-89). Ovaj dio dokumenta donosi brojne konkretne i praktične upute (npr. o pripremanju propovijedi, o prakticiranju *lectio divina*) i stoga će zacijelo pomoći da Riječ Božja bude još dublje ukorijenjena i još učinkovitije prisutna u životu Crkve i njenih pojedinih članova.

Dokument pozitivno obrazlaže potrebu naviještanja i svjedočenja Riječi Božje u svijetu (br. 90-116). Naime, »ne možemo držati za sebe riječi života vječnoga... one su za svakoga čovjeka, jer svaka osoba... ima potrebu za ovim navještajem« (br. 91). Dokument potiče različite oblike naviještanja i svjedočenja Riječi Božje na društvenom, karitativnom, kulturnom, odgojnom, ekološkom području. Dokument je razborito otvoren za upotrebu suvremenih sredstava komuniciranja u službi navještaja Riječi Božje.

Kada govori o Riječi Božjoj i međureligijskom dijalogu (br. 117-120) u kontekstu suvremene globalizacije i zbližavanja naroda, kultura i religija,

dokument stavlja u prvi plan etičke vrijednote koje su zajedničke velikim religioznim tradicijama (npr. poštivanje života, braka i obitelji, osjećaj za transcenciju Boga), poziva na zajedničko promicanje mira i razumijevanja među narodima, na izgradnju civiliziranog suživota, na stvarno zalaganje za poštivanje temeljnih prava i sloboda svake osobe, uključujući i pravo na slobodu javnog i privatnog ispovijedanja vlastite religije.

Ukratko, po teološkoj perspektivi, po hermeneutičkim smjernicama, po liturgijskim uputama i po otvorenosti za nove informacijske i globalizacijske izazove i mogućnosti evangelizacije, postsinodalna pobudnica *Verbum Domini* zacijelo je snažan poticaj i trajni putokaz Božjemu narodu za obnovljeno slušanje i življenje, slavljenje i proučavanje, naviještanje i svjedočenje Riječi Božje na početku novog desetljeća u trećem tisućljeću poslije Krista.

Summary

VERBUM DOMINI – THE WORD OF THE LORD *A REVIEW OF THE POST-SYNODAL EXHORTATION OF* *POPE BENEDICT XVI*

Anto POPOVIĆ

Franciscan School of Theology – Institution of Higher Education of Franciscan Province Bosna Srebrena
Aleja Bosne Srebrene 111, BIH – 71 000 Sarajevo
anto.popovic@gmail.com

*The article presents the *Verbum Domini – The Word of the Lord*, the Apostolic Post-Synodal Exhortation of Pope Benedict XVI, which was published on 11 November 2010. The article is divided into four parts. The first part presents the process of the creation of the Post-Synodal Exhortation *Verbum Domini*: from the convening and preparation of the Twelfth Synod of Bishops (2006 – 2008), through the conclusions of the Synod (2008), to Pope Benedict's Exhortation itself (2010). Even though we can speak of collective authorship of this document, nevertheless Pope Benedict's individual authorship is clearly recognisable.*

*The second part of the article gives a brief factographic description of main parts of the document, followed by a theological explanation of the title *Verbum Domini* and the enumeration of the seven objectives of the Exhortation. The third part of the article is the most extensive and brings a selective presentation of the most significant claims of the document. A major part of the article focuses on the dialogical nature of Biblical proclamation and on hermeneutical guidelines (the first part of the Exhortation) as*

well as the liturgical and ecclesiastic context of the Word of God (second part of the Exhortation).

The concluding evaluation (fourth part of the article) emphasises the specific theological and hermeneutic perspective of this Post-Synodal Exhortation as well as its contribution to the liturgical and sacramental actualisation and global evangelical enculturation of the Word of God.

Key words: *Verbum Domini, the Word of God, dialogical proclamation, hermeneutics, inspiration and truth of the Holy Scripture, Bible and liturgy, interreligious dialogue.*